

Bergi / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Bergi / hekaýa BERGI

Geçen çäryek asyrda öň berk gysyşa we sowet zarbasyna duçar bolan türkmençilik kada-kanunlary, döp-dessurlary täzedan dikelip, örboýuna galdy. Bu muny kemala gelen milli edebiýatyň erkana ösüşine ser salanymyzda hem aýdyň duýýarys.

Täze türkmen edebiýatynda bize ýat bolan hüý-häsiýetler däl-de, öz ruhumyza, Garaşsyzlygyň ruhuna bap gelýän türkmen häsiýeti buýsanç we söýgi bilen beýan edilýär.

Sahypamyzyň şu günki sanynda siz, ussat ýazyjy Gurbandurdy Nazarowyň millilikden, türkmenlikden, onuň mukaddes kada-kanunlaryndan söhbet açýan hekaýalarynyň biri bilen tanyş bolup bilersiňiz.

* * *

– Sähet, aý Sähet! Barmysyň how?

Öýe girmän, daşardan gykylyklaýan goňsusy Taňňy aganyň sesi Sähedi ukudan oýardy. Örä gidip, yzyna köwlenmedik göleli sygryny gözläp, daňa golaý kellesini ýassyga goýan, Sähediň haly teňdi. Ýadaw göwrä toýun läbige çümen töňňe ýaly, ýorgana siňip gitdi. Howp abanan kirpä meňzäp, Sähet kellesini goşa ýassygyň arasyna saldy.

– Sähet! Sähet how!

Turbadan çykýan ýaly ýognas ses ýorganyň içinde hasda ýakymsyz eşidildi. «Bäş-üç ýola gygyrylanda hä berilmese gaýdybermeli ahyry. Juda zerur bolmasa oylan-uşaga, aýal-ebtada aýt-da süzüliber-dä. Sesi dagy nähili-aýt. Ýaşy gaýdyşan adamyňka meňzänok. Şindi çaga wagty ejesiniň ýogalanynyň sebäbi düşnükli indi bendäniň. Emma sorap her çyrşalanda ejesi görgüliniň zähresi ýarylandyr. Ýüzi-gözem bir yşnaksyz how, üstesine. Şüdügär kesegiň arasynda ýetişen kädi ýaly eplem-büklem-dä. Ejesi gorkman nädip emdirdikä diýäýmeli. Bir günem emdirmezdi weli, gara bagyr-da nätse görgüli çyrlap ýatsa. Ejeň başyna salan oýunlaň azmy. Ýeri, o wagt çagadym diýjekdiň, indi segsen ýaşadyň-a. Indikiň artykmaç how!»

Sesi galdy weli, gitdi öýdýän.

– Goňşy, aý Sähet, goňşy?

«Habaryny alaýmasaň gidesi ýok-la».

Sähet eli ýasssyklydygyndan bihabar ýüzüni-gözünü eňsedip daş çykdy. Göwünli-göwünsiz salam berdi:

– Salaw...

– Waleýkim. Sag-aman ördüňmi, goňşy! -diýip, Taňňy öýe girmek isleýän ýaly hasasyny gapdaldaky agaç-sekä söýedi.

«Bu lorro sesiňe üç gün mundan öň amanadyny tabşyranam bir tirseğine daýanyp, soň ymykly ölerdi». Bu Sähediň kellesine gelen pikir. Arman, ýüregiňdäkini mydama daşyna çykaryp bolanok. Şonuň üçin Sähet pikir ýumagyny soňuna çenli çöşlemän, kiçi dilden bärde mürähet etdi.

– Gel, goňşy, çay...

Sypaýyçylyk üçin aýdylan sözüň soňy çöpe-çalama urdy.

– Çay meýlim ýok. Tiz dohodyňy alyp gaýt. Şu wagt berip durlar

– diýip, Taňňy aga zerurlygyny duýman, göz üçin göterýän, hasasyny sekä tarkylatdy-da, gidermen boldy.

– Daň bilenmi? – diýip, Sähet geň galyp sorady. Soňam puşman etdi. Ýeri, bu yzyna dolanaýsa nätjek?! Sähediň pikir edişi ýaly boldy. Baş-alty ädim äden Taňňy aga yzyna öwrüldi.

– Sagat dokuz boldy, how! Kassa sekizde açylýar-a! Ýaşuly diýip binobat goýberdiler men-ä. Aý, il-gün gowy, how! Ýogsam, Hudaýa şükür, günortana aýak üstünde durmalam bolaa ejizlejek däl.

Çommalyyp otur diýmeseler bolýar. Niçiksi çommalaýsam aýagym gurşaýýar. Şu nämedenkän-aý, goňşy? Ýa segseniň oýnumyka!?

Sähediň: «Segseniň oýny däl-dir-le, çynydyr» diýesi geldi. Soňam ýene öz-özüne käýindi. «Ýeri azajyk sesiňi çykarman tagapyl etseň-ä gidýädi. Dur indi irikgä bol-da. Indi bir gepläýme, bolmasa, diliňi dişle weli».

Taňňy aga, barybir gidermen däl-di. Gyssanar ýaly öň galyp ýatan işi barmy diýsene.

– Wah, munuň sebäbi özüme aýan-la. Daýzaň irräk dünýäsini täzeledi-dä. Namartlady. Aýny gerek wagty gitdi. Ýogsam, çommalyyp oturanyň bilen aýak gurusmaly däl-ä. Pil depemde, galtakly hendege gum çekemde gurusmadyk aýak çommalyyp oturmaga ýaranok diýseň kim ynanar. Şu hasanam tekepbirlik edýär diýmesinler diýip göterýän. Aýalsyzyň dyzyna daýanmak aladasy ýok diýdi öýdýän, Ýaradan. Estagpurylla, biz bilen deň bolmawersin, küpürem geplenilýär aýalsyz bolsaň.

Sähet ýagşydan-ýamandan hä bermedi. Özüniň göwünjeň

diñlenilmeýänini aňan Taňňy aga gaýdarman boldy.

Şoh, degişgen adamlar az ýaşaýarmyşyn diýip, Sähet kimdendir birinden eşiden ýa-da bir ýerde okan pelsepesini ýadyna saldy. Sebäbi şoh adamlar ähli şatlygyny ile paýlap, gussasyny içine salýarmyş. Gussa içde toplanyp-toplanyp ömri kertermiş.

Aý, her bir aýdylan zada ynanybam ýörmeli däl. Şoh adamlar az ýaşaýan bolsa Taňňy bir wagt ölüp gitmeli-ä. Ýaňky aýdýanyna sered-ä onuň. Aýalsyzyň dyzyna daýanmak aladasy ýok diýdimi!? Beýle gep nireden kelläňe, diliňe geldi diýsene. Heý, segsen ýylyň garyny depgilän adamyň diline aljak sözümi şu. «Bir täret suwy ýylydar ýaly sary diş aýal tapdyraýsa boljak weli...» diýip, goňşusynyň uly märekede telim öwre aýdanyny Sähet öz gulagy bilen az eşitmedi. Özem «Hordam-hopuragam bolsa, galoşynyň apgyrdyny basyp ýörenem bolsa bes maňa» diýenem bolýar-a. Aýnaň öňüne baryp, ýüzüni-gözüni, heý bolmanda bir sapar synlan bolsa, bu gepi diline çolamaly däl-ä. Ýüz keşbiniň eşek ürküzmäge golaýdygyny özem gizläp duranok beý diýseňem. Taňňy aganyň ol günki gürrüňi ýadyna düşende Sähet özünden biygtyýar ýylgyranyny hem duýmady.

Bazarlap gelýän Taňňy aga ýük maşyndan düşdi-de, öýüne barman, çagalary bilen mellek ýerini agdaryp duran Sähediň ýanyna sowuldy. Gele-gelmäne-de gürrüňe başlady.

– Ilde okumyş adamlar köp-ow, goňşy. Bazarlap bolup duralga tarap baryrdym weli, ýaňky ýük maşyn gabadynda durdy. Dessine gondum şopuryň ýanyna.

– Taňňy aga, salawmaleýkim! – diýip, münenimden şopur iki elini uzadyp görüşdi. Hut göbegimi kesen ýaly, belet maňa ol. Saglyk-amanlyk soraşdyk. Ýüzüne şunça çişnerilýän weli, teý, tanap bilemok. Diňe dyzym däl, huşumam könelişýär öýdýän diýýän içimdenem. Tanamaýanymu bildirmejek bolubam galdym azara. Sepini açmaly däl-dä, aňrujy ýagdaýyň bolsa. Ýöne başardanok. Ýogsam bir görenimi sypdyрман bolmazdy. Ýaş-ýeleňleň bir toparynu kakasyna ýa daýy ugruna çeken damaryndanam çen tutup tanardym. O bir müşgil zadam däl-le, synçy bolsaň. Haýsam bolsa bir kakuwy gabat gelip durandyr. Şopury bolsa tanamadym-aýt. Kädime şunça agram salsamam bolmady.

– Seni tanamadym – diýdim.

– Tanamarsyňam, ýaşuly. Men bu taýlarynyň çöpi däl. Ýüke geldim, içim gysyp gürrüňleşere höwür bolsun diýip alaydym – diýdi.

– Sen-ä meni tanadyň onda-da – diýdim.

– Tanamok – diýdi.

– Onda näme «Salawmaleýkim, Taňňy aga» diýip, özüň göbegimi kesen ýaly-la. Tanamasaň adymy nireden bilýäň? – diýdim.

– Ýak, ýaşuly ony soramak nämä gerek. Şeýle keşpdäki adamyň ady ýa Taňňy bor, ýa-fa Tüňňi – diýip, göwni bir ýaly köpeý ogly. Gaýta beterinden beterini tapýar: – Ilki Mürşik aga-da diýjek boldum. Ýöne gaşyňzyň arasy ýaýrawlyrak bolansoň Taňňy ýa Tüňňi bolaýmaly diýdim -diýýär. Şunça çay sowjak boldum weli, gyssanyň diýip etmedi. Köpeý oglunda gürrüň-ä köpdür weli, gitdi-dä. Hezil bererdi ýogsam.

Taňňy aga ýolda bolan wakadan alan lezzetine hezil edinip, keýpi kök halda Sähediň ýanyndan gaýtdy.

Başga biri Taňňy agaň ýerine bolsa öýkelär. Heý bolmanda ilin ýanynda aýtmaz. Goňşusynyň bolsa göhi gelýär. Aý, yok bu adama düşünmek kyn. Ýa-da adamyň ömrüni uzaldaýan zat häsiýetimikä!? Goňşusynyň yzyndan garap durşuna Sähet ukudan ymykly açylanyny duýdy. Döwlete tabşyran pagtasynyň puluny almak üçin kassa gitmek aladasy yok. Sebäbi ol üç gün mundan ön doly hasaplaşdy. Pul alanyny Taňňy aga duýdurmajagam boldy şonda. Ýöne goňşusynyňka sowlasy gelmedi. Munuňam özüne ýetik sebäbi bardy.

Üç-dört aý mundan ozal Taňňy aga goňşy etrapdaky keramatly öwlüýäleriň birine zyýarata gitdi. Zyýaratdan Sähediň ýadyna-oýuna düşmejek gep tapyp geldi.

– Sähet, kakaň dostuna duşaydym. Sadagasy gitdigim, Ymam Kasym janyň golaýyndaky obada ýaşaýan eken. Zyýarata barypdyr men ýaly. Uzak gije könäni agtaryp geçdik. Gaýtjal wagtyň sol obaly bolsaň pylanylardan kim bar diýip, kakaň pahyryň adyny tutdy. Ogly bar diýdim. Köp dogay salam diýdi.

– Salam iberenem, salam getirenem sag bolsun – diýip, Sähet aga ata-baba edähede eýerdi.

– Gün-güzerany nähili? – diýibem sorady. Menem: «Tüweleme,

höwes edäýmeli günü bar. Şu ýylky girdejis-ä bir maşynyň bahasyna ýetjek» diýdim.

Adatça gürrüň gozgamagyň ebeteýini tapman kösenmäni bilmeýän Taňňy aga nämedendir dymdy. Kynlyk bilen sözünü dowam etdi.

– Kakaň bergisi bar eken oňa. «Şol yzarlanýanyny bilip Owgana geçende üç gün meniňkide boldy. Işikdäki alaşany alyp gitdi» diýýä çemesi bilen getirin diýip. Kakasynyň German urşuna gidenini, ýesir düşenini, saý-sebäp bilen ýesirlikden gaçyp özüniňkilere gowşanynda, sözüne ynam edilmän basylanyny, türmede oturyp aklanyp gelenini, soň ýene yzarlanany, ejesinden telim öwre eşideni Sähediň ýadynda. «Zamana gowulaşsa gelerin» diýip hoşlaşyp ýitirim bolanyny-da soň-soňlar gürrüň beripdiler. Sähet kakasy ýat ýurda aşandan dört aý soň dünýä inipdir. Diňe kakasynyň arzuw edişi ýaly, dünýäler düzelensoň, türkmen deňli-derejeli döwletli bolansoň, kakasynyň Owgana geçenini, soň keselläp aradan çykanyny Sähet bilip galdy. Owganystana gidip, kakasynyň garyp mazaryna bir gysym gum atybam geldi. Aşyny-suwuny berdi.

– Indi bir çemesi bilen ýaşulyny razy edip gaýt – diýip, Taňňy aga şonda maslahat berip turarman boldy.

– Razy etmeli bolar – diýip, Sähet ynamly geplese-de, dessine dymdy. Özüni ynjalykdan gaçyrýan zadyň nämedigini mälim etdi.

– Taňňy aga şu wagt bazarda alaşa nädenkä?

– On-a biljek däl-aýt men-ä. Dogrusy, şu nähili ata alaşa diýilýär-aýt diýselerem ýüzüm garadyr – diýip, Taňňy aga müýnli ýaly başyny aşak saldy. Onuň häzirki keşbi ogurlykda tutulan çaganyňkydan enaýy däl. Soňra ýaşuly burnuna salyp hümrüdedi: «A-how, türkmeniň gazygyndaky aty tazykdyryp goýberenine ýoňsuz wagt geçdi. O döwürde ekilen tallar çanak ýasalyp gutardy ahyry.

– Men düýäň bahasy ýalymy ýa-da göleli sygryňky ýalymy diýip soran bolşum – diýip, Sähedem oňaýsyz sorag berendirin öýdüp, naýynjar keşbe girdi.

– Pylan diýsem ýalňys bolar. Ýöne oglan wagty «Ýüzden ýüwrük çykar, müňden alaşa» diýýänleri-hä ýadynda. Diýmek, alaşa gaty bir gadyrsyz mal-a bolmaly däl – diýip, Taňňy aga ýene-de dymdy. Sähedem şondan soň geplemedi. Taňňy aga tutup gaýtdy.

Şol günden soň alaşaly gürrüň Sähede ynjalyk bermedi. Ölçerdi-dökdi, dökdi-ölçerdi, janyna rahat, kalbyna kanagat tapmady. Ertesi Taňňy aga ýene alaşaly gürrüňi ýatlatdy.

– 0 ýaşuly men bilen deň-duş. Ýaşy uly bolmasa kiçi däl. Garry adamam näme bişen gawun ýaly bir zat-da. Dikgirdäp ýörenimize osma biziň. Haçan tänsek tänäýmeli. Bir aýagymyz görde biziň. Birdenrazy etmäge ýetişmän durmaly.

Sähet neden bir aýagy gördäki adama alaşa ne derkar diýipdi. Hernä, dilini dişläp ýetişdi. Pullandygy bu işoň ugruna çykjakdygyny aýtdy.

Şeýle oý-pikirlere kösseklenen Sähet goňşusynu ugradansoňam, esli wagt äm-säm bolup durdy. İçini geplettdi. Bu sapar algybergiň gürrüňini gozgamady weli, sebäbi bolaýmaly munuň. Pul alanymy bilýärmikä ýa garry köpek. Hany, indi näme gürrüň tapýarka diýip gelen bolmagy-da mümkin.

Sähet el-ýüzüni ýuwup törki jaýlara aýlanyp çykdy. Jaýda özünden özge janly-jemende galmandyr. Aýaly işe, çagalary mekdebe giden bolmaly. Ol çay içdi, garbandy. Tördäki sandygy açyp, üç gün mundan öň öýe getiren puluny eline alyp agramyny ölçeýän daly saldarlady. Ilki üçden birini aldy. Soň ýarysyny aldy. Daşary çykansoň, yzyna dolanyp galan pullary-da alyp ählisimi bir düwünçege düwüp goltugyna saldy. Goňşularyna tarap yöneldi. Taňňy aga öýünde eken.

– Taňňy aga, kyn görmeseň şo ýaşulyň ýanyna baryp gaýdaly. Ýoldaş bol maňa. Garry adam bolsa ertirki gün hasaplaşanymy-hasaplaşmanymy unudaýmasyn – diýip Sähet niýetini mälim etdi.

– Be-ýeý, Sähet jan, eýýäm kassa-da ýetip gaýdaýdyňmy? – diýip, Taňňy aga geýnip durşuna gepledi: – Beýle sogap işiň kyn görülmesi bolmaz.

İki goňşy öýlänara barmaly ýerine ýetdi. Mazaly, ýaşuly öýünde eken.

Ak guş ýaly päkize ýaşula Sähediň syny oturdy. Onuň kaşaň sünnälenip salnan jaýy bolsa sussuny basdy. Dessine çay, nahar getirildi.

– Ine, şol diýýän ýigidim bolmaly şu – diýip, Taňňy aga saçak ýygnaýyp, töwir galdyrylandan soň Sähedi tanyşdyrdy.

– Heýlemi, başdan aýtsaň bolmadymy. Hany, oglum, täzedan

görüşeli -diýip, ýaşuly iki eline daýanyp ör turdy. Görüşmek üçin iki elini uzadan Sähedi bagryna basdy. Wagty bilen goýbermedi. Asyl, ol gözüniň owasynyň ýaşdan dolanyny gizlemek islän eken.

– Oglum-gyzym ýok diýensoň sorag-idegem etjek bolmadym. Şol wagt gelnim toýly diýen bolsa bolaýjak eken. Aý, bular ýaly gidişim-gidiş bolar öýdenem däldir. Kakaňy ýola ataranyndan iki gün soň ýaşyl papaklylar, gara äýnekliler öýüme dökülip, meni alyp gitdiler. Üç günläp boýun almadym. Şol üç günde ýekeje minut kellämi ýere goýdurmadylar. Asyl, adamy uklatman saňsar edäýýän ekenler. Aç-suwsuzlygam-a ýaman zat weli, ukusyzlyk şondanam betermikä diýdim men-ä şonda. Aý, adamy itçe-de görenok ekenler ellerine düşseň. On ýyly boýnuma doňdurdylar. Soňam maşgala ýagdaýyny, gün-güzerany ýola salaýyn diýip, aý-günüň nähili geçenini-de duýmandyrýs. Gözümiň açyklygynda büý-ä bolaýdy. Kakaň pahyram: «Bergili men» diýip birahatdyr. Razy edeli bendäni. Indi bir rahat ýatsyn – diýip, ýaşuly dymdy. Taňňy aga Sähediň ýüzüne seretdi. Sähet düşündi. Goltugyndaky düwünçegi lokgalygy bilen ýaşulyňyň öňünde goýdy. Ýaşuly düwünçegi eline aldy-da, Sähede tarap süýşürdi.

– Agam, häzirlikçe barym şol. Şony bir alyň. Galanynam aşagyndan çykaryn. Men bergili siz algyly – diýip, ýaşuly az görýändir öýden Sähet howul-hara diline gelen sözi suňşurdy.

– Maňa pul gerek däl – diýende ýaşulyňyň sesi ysgynsyz çykdy.

– Agam, men alaşany nirden tapjagymam bilemok. Özüňiz tapyň-da bahasyny aýdyň. Şol düwünçekde meniň bir ýylky gazanjym ýatyr. Yetmese getirerin. Başga birinden karz-kowal alaryn weli, sizi nadyl etmen – diýip, Sähet janykdy.

Ýaşuly myssa ýylgyrды.

– Maňa ynanmadyk bolýaňyz-ow – diýip, Sähet ýuwdundy. Ak guşa deňäp oturan adam kem-kemden garalyp, gara garga dönüp ugrady. «Gelmesem gowy boljak eken. Bary Taňňy agadan. Getirdiň taň etdiň, töwella-tagsyr bir eden bol-a».

– Maňa pulam gerek däl, alaşa-da. Ýöne algy-bergili bolmagyň, ony üzmeğiň öz kada-kanuny bar. Birinden alty aýdan bereýin diýip karz pul alsaň, alty aýda-da berip bilmesen, gelmeli-de

ötünç soramaly. Indiki berjek möhletiňi bellemeli. Bolmasa, lebziňi ýuwutdygyň bolýar. Men kakaňa beren alaşam üçin algymy bir wagt geçdim. Ýöne geçdim diýeniň bilen şol algy-bergi halallananok eken. Muňa algyly tarapam, bergili tarapam gatnaşyp razylaşmaly eken. Ine, indi kakaň pahyr rahat ýatyp biler. Men-ärazy, senemrazy bol – diýip, ýaşuly Sähediň hiç wagt ýadyna-oýuna getirmedik göçümini etdi oturyberdi.

– Sakgaldaş, türkmençiligi bizem az-owlak bilýäs. Hany, indi senem halallyk üçin şol puldan al – diýip, Taňňy aga şu ýerde gürrüňe goşuldy.

Ýaşuly howlukman düwünçegi çözdü. Ýüz-ýüzden rejelenen pullaryň iň maýdasynyň daňysyny ýyrtyp, birini aldy-da, düwünçegi ozalkysy ýaly daňyp Sähede tarap uzatdy.

Gurbandurdy NAZAROW. Hekaýalar